

Kontakt dítěte s biologickým rodičem v náhradní rodinné péči

Autoři: Terezie Pemová, Radek Ptáček

Právo dítěte být vychováváno svými biologickými rodiči, je jedním z nejdůležitějších a je zakotveno v základních lidsko-právních dokumentech zabývajících se právy dítěte. Respektování tohoto práva by nemělo být jen formálním naplňováním právních norem, ale především je a mělo by být výrazem respektu k nejpřirozenějším a nevýznamnějším potřebám dítěte. Tedy potřebě stabilního, předvídatelného a emočně vřelého, vzájemně uspokojivého vztahu. Bohužel ne vždy jsou biologické rodiny schopny toto všechno dětem zajistit. V některých případech se jedná jen o krátkodobé selhání rodičů vyplývající z okamžité situace, v jiných případech má bohužel selhávání rodičů trvalý charakter, nebo dosáhnete takové intenzity, že ohrožuje děti na životě, zdraví a jejich vývoji. Každý den jsou tak děti i v těch nejvyspělejších státech z nejrůznějších důvodů odebírány z péče svých rodičů a umísťovány do náhradního výchovného prostředí. To by mělo být co možná nejpodobnější péči v rodině, proto by vždy měla být preferována především pěstounská péče. Přestože právě pěstounská péče může v mnoha ohledech plnohodnotně nahradit péči rodičů, nemůže zcela potlačit potřebu dětí být nadále v kontaktu se svými biologickými rodiči.

Kontakt s biologickými rodiči by měl být omezen, případně zakázán jen za splnění zcela mimořádných okolností a z rozhodnutí soudu. Za mimořádnou okolnost lze považovat především situaci, kdy by tento kontakt mohl poškozovat dítě samotné. Komplikace, které z přetrvávajícího kontaktu mezi biologickým rodičem a jeho dítěte vyplývají například pro řešení trestně právního sporu (nebezpečí ovlivňování svědka, atp.) by měla být ošetřena jiným způsobem. V takové situaci může být zvolena forma písemného, telefonického nebo formou asistovaného styku, nikoliv zákazem styku, případně formálním bráněním kontaktu dítěte s rodičem. Rovněž tak by nemělo být bráněno kontaktu dítěte s rodičem omezováním telefonátů na určité dny v týdnu, nebo hodiny během dne, pakliže by rodič tohoto práva

Tento článek vznikl v rámci projektu „Osvětová kampaň zaměřená na práva dětí v náhradní rodinné péči“ (reg. číslo MGS/B4/2014) a Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat (reg. číslo MGS/A11/2014), které jsou financovány z fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) v programové oblasti Ohrožené děti a mládež.

třeba z pracovních důvodů nemohl využít. V žádném případě také nemůže být omezování kontaktu dítěte s rodičem a naopak používáno jako trestu, či donucovacího prostředků (tedy „půjdeš/nepůjdeš na víkend domů za rodiči, pokud uděláš/neuděláš).

Kontaktu dítěte s biologickými rodiči je nutné věnovat náležitou pozornost nejen z důvodů aktuální potřeby dítěte „rodiče vidět“, ale i z důvodů možného narušení socio-emočního vývoje dítěte, jestliže by tato jeho potřeba nebyla náležitým způsobem uspokojována. Četnost návštěv, jejich průběh, to, kde se budou odehrávat a zda při nich bude asistovat někdo z dalších odborníků, atp., by mělo být vydefinováno okamžitě potom, co je dítě od svých blízkých odděleno. Jedna, ne-li jediná otázka, kterou má často v tento okamžik dítě v hlavě, je: „kdy zas uvidím mámu, tátu, babičku atp.?“ A to, zda na tuto otázku, dostane upřímnou a pravdivou odpověď, může výrazným způsobem ovlivnit jeho adaptaci na náhradní prostředí, ale i to, zda bude novým dospělým osobám ve své okolí důvěřovat, zda je bude respektovat a zda s nimi bude ochotno spolupracovat.

Stěžejní roli má v tomto okamžiku příslušný sociální pracovník, který by měl s ohledem na znalost situace, tedy i důvodu, který vedl k odebrání dítěte a znalosti prostředí, do kterého je dítě umístěno, určit jakým způsobem budou probíhat kontakty mezi dítětem a jeho rodičem v nejbližších hodinách. S postupem samotného případu se samozřejmě mohou měnit i pravidla pro kontakt dítěte a jeho biologických rodičů, ale na prvním místě bychom vždy měli zohledňovat práva, potřeby i zájem dítěte, které mají být však deklarovány přímo dítětem samotným, nikoliv předjímány jeho okolím (např. domněnka, že dítěti bude lépe, když nenavštíví rodiče ve vězení, protože to přeci není prostředí pro dítě, aniž by se někdo dítěte ptal, jaký je jeho názor).

Zatímco příslušný sociální pracovník by měl vytýčit pravidla pro kontakt dítěte s biologickým rodičem, pěstoun je pak odpovědný za to, jak se tento kontakt realizuje, jak je na něj dítě připravováno, případně, jak zvládá emoce, které jsou spojeny s opětovným odloučením od rodiče.

Tento článek vznikl v rámci projektu „Osvětová kampaň zaměřená na práva dětí v náhradní rodinné péči“ (reg. číslo MGS/B4/2014) a Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat (reg. číslo MGS/A11/2014), které jsou financovány z fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) v programové oblasti Ohrožené děti a mládež.

Pěstouni jsou na tyto situace obecně připravováni v rámci vstupní přípravy, ale zároveň samozřejmě potřebují i informace ke konkrétnímu dítěti a dohodu jak mají v tom, kterém případě postupovat. Striktní úpravu kontaktů dítěte s biologickým rodičem vyžadují především situace, kdy dítě nemůže zůstat s biologickým rodičem samo (hrozí, že by mohl dítěti ublížit, mohl by ho ovlivňovat, případně by mohl dítě unést). V ostatních případech je žádoucí, aby dítě mělo možnost strávit se svým rodičem čas v soukromí, aktivitou přiměřenou danému věku. Rovněž tak délka a četnost návštěv by měla vycházet z potřeb dětí, nikoliv rodičů, či organizačních pravidel pěstounů či úřadů sociálně právní ochrany dětí. Alespoň rámcově by se všichni dospělí (biologický rodič, pěstouni, sociální pracovníci) měli dohodnout na tom, jak bude probíhat úvod setkání, jeho obsah i rozloučení. Všechny fáze by měly mít co možná nejpřirozenější průběh, být prosty velkých emocí ze strany dospělých a jakýchkoliv konfliktů. V průběhu času, který je určen kontaktu dítěte s biologickým rodičem, by neměly být řešeny žádné jiné otázky. Jednak proto, aby si dítě mohlo užít plný čas s rodičem a zároveň, aby byl tento čas zaměřen na budování a udržení jejich vztahu.

Udržování kontaktu dítěte s biologickým rodičem je vedeno nejen na úrovni přímých osobních kontaktů, ale rovněž tak na „virtuální“ úrovni, tzn. rodič je přítomen v myšlenkách dítěte, v jeho představách o budoucnosti, dítě si dělá o rodiče starosti, má potřebu s ním i nadále sdílet radosti, strachy, atp. Děti odebrány z péče rodičů mohou vykazovat nejrůznější škálu emocí a reakcí, které mohou být velmi protichůdné a které se mohou projevat i v jejich zájmu o kontakt s biologickým rodičem. Zatímco některé děti vykreslují své rodiče zcela nerealisticky a mohou popírat či bagatelizovat i závažné formy špatného zacházení, sebeobviňují se a může dojít i k závažným projevům internalizace problémů (tzn. obracení problémů proti sobě). Jiné děti mohou naopak reagovat zlostně, nenávistně, mohou vinit rodiče ze selhání,

V této souvislosti jsou pěstouni vystavováni řadě složitých otázek:

- Jak budou dítěti vysvětlovat důvody jeho odloučení od rodičů

Tento článek vznikl v rámci projektu „Osvětová kampaň zaměřená na práva dětí v náhradní rodinné péči“ (reg. číslo MGS/B4/2014) a Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat (reg. číslo MGS/A11/2014), které jsou financovány z fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) v programové oblasti Ohrožené děti a mládež.

- Jak se budou vyjadřovat k chování rodiče, které je nežádoucí nebo problematické (např. je-li dítě odebráno biologickým rodičům z důvodů podezření na týrání nebo sexuální zneužívání)
- Jak budou dítěti sdělovat, kde se rodič nachází a proč (např. je-li rodič ve vězení), velmi obtížná je rovněž situace, kdy rodič zmizí a ani OSPOD ani pěstoun neví, kde se nachází, přesto se po něm dítě může velmi shánět
- Jak se bude vyjadřovat k budoucí prognóze návratu dítěte k rodičům
- Jak bude pěstoun komentovat (respektovat) určité kulturní nebo osobní styly, které jsou navázané na původní rodinu (stravovací návyky, určité zvyklosti v chování, atp.)
- Jak bude reagovat na aktuální selhání rodiče (např. nedodržení termínu návštěvy, nesplnění slibu, atp.).

Aby byla situace pro pěstouna ještě o něco komplikovanější, při zprostředkování kontaktu dítěte s biologickým rodičem musí zohledňovat nejen emoce, reakce a očekávání, která má s tímto spojené dítě, ale rovněž tak emoce biologického rodiče. Ten může na pěstouna přenášet vztek a frustraci z odebrání dítěte, může na pěstouny žárlit, může se bát, že mu budou chtít dítě „ukrást“ případně proti nim dítě „poštívají“, atp. Rovněž mnoho těchto situací je modelových a předvídatelných, proto jsou na ně pěstouni předem připravováni, případně si mohou kdykoliv vyžádat pomoc a či radu od podpůrných služeb.

Součástí přípravy pěstounů je také přijetí pěstounské role, tedy akceptace toho, že jako pěstoun nikdy nemůže v životě dítěte zcela nahradit biologické rodiče. Už proto, že přijde doba, kdy se dítě bude zajímat o své biologické rodiče, bude řešit, proč není s nimi, jací jsou, jak ho ovlivňují, jak si k nim vybudovat vztahy, atp.

Tento článek vznikl v rámci projektu „Osvětová kampaň zaměřená na práva dětí v náhradní rodinné péči“ (reg. číslo MGS/B4/2014) a Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat (reg. číslo MGS/A11/2014), které jsou financovány z fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) v programové oblasti Ohrožené děti a mládež.

Závěrem je potřeba zdůraznit, že podpora kontaktů dítěte s jeho biologickými rodiči je nejen naplnění jeho základních práv, ale především přirozenou potřebou, která má svůj hluboký emocionální význam. Jeho nerespektování nejen, že dítě aktuálně trápí, ale může mu způsobovat dlouhodobá a nezvratná traumata, která mohou dítě trvale poškozovat v celém jeho životě.

Tento článek vznikl v rámci projektu „Osvětová kampaň zaměřená na práva dětí v náhradní rodinné péči“ (reg. číslo MGS/B4/2014) a Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat (reg. číslo MGS/A11/2014), které jsou financovány z fondů Evropského hospodářského prostoru (EHP) v programové oblasti Ohrožené děti a mládež.